

Mester Miklós: Visszapillantás középiskoláink fejlődésére az 1906—1912 években az állami költségvetések alapján

Övetkező cikknek tárgya tisztán a költségvetések alapján bemutatni azt a fejlődést, melyet a mi középiskoláink — gimnáziumaink és reáliskoláink — 1906-tól 1912-ig mutatnak. Hogy mi indított engem arra, hogy épen 1906-ot tegyem e tanulmányban kiinduló pontul, egyszerűen az, hogy 1906 március 4-én került a vallás- és közoktatásügyi minisztérium V. ügyosztályának élére báró Barkóczy Sándor, akinek fanatikus felekezetiessége annyi kárt tett középiskoláink életében. Az 1906 évi költségvetés még Barkóczy ideje előtt készült, ez tehát még a „régijó idóket” tünteti fel. A reá következő 1907 évi költségvetés még nem viseli magán az egyoldalú felekezetiesség bélyegét, bár már van benne egynéhány tétel, amely az új referens keznyomát mutatja, de az azután következő költségvetések mindjobban mutatják az új irányt, amely az utolsó két évben, 1911-ben és még jobban 1912-ben már nem is félelmetes, hanem direkte progresszív beteges módon mutatják egy határt nem ismerő és minden alapot veszteit egyén pazarlását. Én nem kívánom olvasóimtól, hogy itt kifejtett ítéletemet vakon kövessék, ellenkezőleg, kérem, szíveskedjenek figyelemmel és kritikával követni a sok számadat által kísért fejtegetéseimet. Az adatok nem légből kapottak, hanem az 1906—1912 évi költségvetésekből vannak véve s így pontról pontra ellenőrizhetők. Amit én a következőkben végeztem, semmi más, mint egy kalauzolás az utóbbi évek költségvetésein át, amelyek az azzal foglalkozni nem szokott laikusnak többé-kevésbbé érthetetlenek.

Legyen szabad a következők teljes megértésére még egy pár adatot ideiktatni, amelyekre a kép kiegészítéséhez szükség van:

Lukács miniszter lett	1905. június 18.
Felmentetett.	1906. március 6.
Tost miniszter lett	1906. március 6.
Felmentetett	1906. április 8.

Apponyi miniszter lett	1906. április 8.
Felmentetett	1910. január 17.
Székely ideigl. Megbízott	1910. január 17.
Felmentetett	1910. márc. 1.
Zichy miniszter lett	1910. március 1.

*

Barkóczy az ügyosztály élére került	1906. március 4.
Elhelyeztetett onnan	1912. január 27.

Bennünket a következőkben a vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetésének csak az a része érdekel, amely a középiskolákról szól. A kiadások, amelyek mint „középiskolai kiadások” szerepelnek kétfélék: rendesek és rendkívüliek. A rendes kiadásokban szerepelnek azon tételek, amelyek az évenként ismétlődő, tehát állandó szükségletek fedezésére szolgálnak: személyi járandóságok, fizetések, az intézetek szükségletei tanszerekre, állandóan szükséges helyreállítások, jókarbantartások stb. A rendkívüli kiadásokban szerepelnek oly tételek, amelyek nem állandó természetűek, főleg új építkezések, új iskolák berendezései és hasonlóak.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium rendes kiadásai a „Középiskolák” tételénél tesznek:

1912-ben 13,434.026 koronát.

1906-ban 8,715.805

A többlet 4,718.221 korona.

Ez alatt a hat esztendő alatt tehát a középiskolákra előirányzott összeg tetemesen, körülbelül 54 százalékkal megnövekedett. Ez a növekvés kétségtelenül örvendetes esemény, azaz örvendetes esemény volna, ha az a megnövekedés tisztán a kultúra érdekeit szolgáló középiskolákra fordítottatott volna.

Az 1912-iki költségvetés ezen rendes kiadásokat öt tételbe foglalja össze; ezek: 1. a tankerületi főigazgatóságok, 2. állami középiskolák és középiskolai internátusok, 3. felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák segélyezése, 4. felsőbb leányiskolák, 5. vizsgálati bizottmányok. Már az a körülmény, hogy az 1906-iki költségvetés ezen kiadásokat nem öt, hanem hét tétel alatt sorolja fel, némi világot vet az V. ügyosztály volt vezetőjére. Eltűnt és az állami középiskolák tétele alá beosztatott: „a budapesti középiskolai tanárképző intézettel kapcsolatos gyakorló főgimnázium” tétele; tudvalévő, hogy báró Barkóczy nem szívesen látta a Gyakorló főgimnázium kiválságos helyét és mindent megtett, hogy ezt a többi állami gimnáziumokkal egy nívóra juttassa, pedig ennek a Gyakorló gimnáziumnak megvan a maga rendeltetése a jelenben és jövőben épen úgy, mint volt a múltban. A fiatal tanároknak a gyakorlati tanításba való bevezetése csak úgy járhat eredménnyel, ha ebbe az intézetbe vezető tanároknak megnyerjük az ország legjobb tanerőit és ha ezeket anyagiilag oly helyzetbe juttatjuk, hogy nekik érdemes oda törekedniök. Az utóbbi időben megtörtént, hogy egy megüresedett állásra több kiváló tudós-tanárt meghívtak, akik az állást, amely munka tekinte-

tében nagy terhet ró a tanárra, nem fogadták el. A másik tétel, amely az 1906-iki költségvetésben még önállólag szerepelt, a „középiskolai internátusok” tétele. Tudjuk, vagy ha még nem tudnók, meg fogjuk tudni az alant következő kimutatások alapján, hogy báró Barkóczy nagy barátja az internátusoknak — különösen a felekezeti és még különösebben a katolikus internátusoknak — meggyőződésünk szerint helytelenül, amint az utóbbi időben napfényre jutott Ferenc József nevelőintézeti botrány is mutatja. Báró Barkóczy az (állami) internátusok tételét beolvasztotta az (állami) középiskolák tételébe, hogy a felekezeti középiskolák tételébe feltűnés nélkül be tudjon állítani vagy 19 új katolikus és 5 evangélikus vagy református internátust, tudjon feltűnés nélkül támogatni számos már fennálló katolikus, egy vagy két már fennálló evangélikus vagy református internátust, mialatt az állami internátusok száma maradt négy (Déva, Erzsébetváros, Munkács, Székelyudvarhely). Arról a pazarlásról, amelyet báró Barkóczy ezen a helyen végzett, még lentebb részletes kimutatással kapcsolatban lesz szó.

A fennebb említett 4,718.221 korona többlet a középiskolai költségvetés tételeinél egyenként következőképen oszlik meg:

1. A főigazgatóságoknál a többlet	48.073 K (25,8%)
2. Az állami középiskoláknál és a középiskolai internátusoknál	2,446.102 K (46,5%)
3. A felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák segélyezésénél	1,550.700 K (78,4%)
4. A felsőbb leányiskoláknál	650.976 K (52,6%)
5. A vizsgálati bizottmányoknál	<u>22.370 K (34,4%)</u>
	4,718.221 K

Már ebből az összeállításból is látható, hogy báró Barkóczy az öt tétel közül legerősebben gyarapította a felekezeti iskolák segélyezésének tételét, amelynél a gyarapodás az 1906-iki 1,976.754 koronától az 1912-iki 3,527.456 K-ig 78,4%-ot tesz ki.

Mínthogy bennünket e helyen csak a 2. és 3. számú tételek érdekelnek, csak ezeket veszem elő a következőkben.

Ad 2. Szemben az 1906-iki költségvetéssel, szerepelnek az 1912-iki költségvetésben mint új állami középiskolák:

A budapesti X. ker. (tisztviseelő-telepi) főgimnázium	1907 óta
A budapesti X. ker. (kőbányai) főgimnázium	1908 „
A gyergyószentmiklósi főgimnázium	1908 „
A karánsebesi főgimnázium	1908 „
A kisvárdai főgimnázium	1911 „
A lipótszentmiklósi főgimnázium	1912 „
A nagyszalontai főgimnázium	1907 „
A petrozsényi főgimnázium	1908 „
A tordai főgimnázium	1908 „
Az újpesti főgimnázium	1908 „
A szombathelyi főreáliskola	1912 „

1907	1908	1911	1912
*Budapesti X.ker. (tisztviseelő-tel.) főgimnázium *Nagyszalontai főgimnázium	*Budapesti X.ker. (kőbányai) fő- gimnázium Gyergyószent- miklósi főgimn. Karánsebesi fő- gimnázium *Petrozsényi fő- gimnázium *Tordai főgimn. *Újpesti főgimn.	Kisvárdai főgim- názium	Liptószentmiklósi főgimnázium Szombathelyi fő- reáliskola

A *-gal megjelzett iskolák már 1906 előtt is fennállottak, részben mint fejlődésben levő, de még nem önálló állami gimnáziumok, részben mint községek.

Ad 3. A felekezeti, törvényhatósági és községi iskolák segélyezésére a költségvetés szerint 1,550.700 koronával többet költ az állam 1912-ben, mint 1906-ban. 1906-ban 84 ilyenmű iskola részesült segélyben, 1912-ben 112. Minthogy az 1906-ban segélyezett 84 iskola közül egy (a nagyszalontai*) időközben állami főgimnáziummá lett s így kiesett a „segélyezett” iskolák sorából, most (1912-ben) 29-cel több felekezeti iskola (112—83) részesül állami segélyben, mint 1906-ban.

Ezen 29 iskola között van:

1. Királyi katolikus főgimnázium	11
2. Szerzetesi és katolikus egyházhatóságtól fentartott főgimnázium.	10
3. Református főgimnázium	1
4. Református algimnázium	1
5. Most alapított katolikus jellegű főgimnázium	6
Összesen	29

Ne feledjük, hogy amikor én itt a következőkben csak azon 29 felekezeti iskolával foglalkozom, amelyek újabban, 1906 óta kapnak államsegélyt, a többi már régebben segélyt kapott 83 felekezeti és községi iskola államsegélye is tetemesen megnövekedett.

	1906-ban kapott már államsegélyt	1912-ben kap állam- segélyt
1. Kir. katolikus	2	13
2. Katolikus	29	45
3. Ev. református	23	25
4- Ag. evangélikus	15	15
J. Községi	8	8
6. Egyéb	6	6
Összesen	83	112

* Lásd Költségvetés, 1908. Indokolás 51. 1.

A 29, újabban segélyezett felekezeti középiskola között van 11 úgynevezett királyi katolikus főgimnázium, amelyek fentartója a magyar tanulmányi alap. Ilyen királyi katolikus főgimnázium van összesen 13 Ezek: a besztercebányai, a budapesti II. kerületi, az eperjesi, a lőcsei, a pozsonyi, a szatmárnémeti, a trencsényi, az újvidéki, az ungvári, a 6 osztályos Selmecbányái, a 4 osztályos miskolci, szabolcai és trsztenai. Ezek közül már 1906 előtt segélyezve volt a Selmecbányái és a trencsényi. A tanulmányi alap, mint azt az állami költségvetések lépten-nyomon kiemelik, nem tud kötelezettségének megfelelni, ezért vette át az állam annak idején a budapesti V. ker. kir. katolikus főgimnáziumot és a zsolnai királyi katolikus algimnáziumot. Apponyi ideje óta azonban az a felfogás fejeződik ki a költségvetésben, hogy a tanulmányi alap csak tartsa meg az eddig is királyi katolikus főgimnáziumokat, de kérjen az államtól ezen középiskolák fentartása címén segélyt. Így került be az 1908-iki költségvetésbe első ízben „a magyar tanulmányi alapból fen tartott középiskolák részbeni segélyezésére 50.000 korona”, azzal az indokollással,** hogy „figyelemmel nevezett alap rossz pénzügyi helyzetére és arra, hogy e támogatás nélkül az alap által fentartott középiskolákat beszüntetni s helyükbe tisztán állami költségen új középiskolákat felállítani kellene.” A tétel maga is, úgy amint kifejezve van, *falsum*, mert a segélyezés, amely „középiskolák segélyezése” címén szerepel, helyesen így van: „a tanulmányi alap segélyezése”, ami nem egészen mindegy. Az az 50.000 korona, amely 1908-ban szerepelt első ízben, mint a „túlterhelt tanulmányi alapnak nyújtott segély” — amint azt én formulálnám — az 1912-iki költségvetésben már felszaporodott 92.000 koronáig és — ha ez a segélyezés fokozatosan tovább fog emelkedni évenként és gimnáziumonként 2000 koronával — szép kis összeget fog kitenni egy idő múlva, mert sehol sincs megállapítva, hogy mit ért a költségvetés a „maximális” segítségen, amelyről itt-ott a költségvetésben szó van. Ez a segély azonban nem az egyetlen segély, amelyben a tanulmányi alap részesül. Minthogy azonban a tanulmányi alap elszámolása hét pecséttel elzárt titok, amelynek számadásaiba nem nyer beletekin-tést más, mint a király által kinevezett bizottság, melynek még hivatalból tagja egyebek között az V. ügyosztály főnöke, ezen további segélyezés csak hozzávetőlegesen állapítható meg. Az 1912-ik évi költségvetés 82-ik lapján a 3. rovat alatt szerepel egy 1,020.000 K nagyságú tétel, amelynek címe: Felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolai igazgatók és tanárok részére engedélyezendő pótlékokra; ez a tétel 1906-ban szerepel első ízben 200.000 korona magasságban.

Az 1906. évi Indokolás (40. 1.) ezen tételt azzal indokolja, hogy a miniszter a nem állami középiskolák igazgatóinak és tanárainak meg akarja adni az 1904. évi I. t.-c. által az állami igazgatóknak és tanároknak biztosított fizetésjavítást. Más szóval, a tanulmányi alap, egyházi és más iskolafentartó hatóságok kapnak az államtól 1906-tól

* *A magyarországi középiskolák rendje.* A vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából szerkesztette Pirchala Imre. Budapest, 1905. I. kötet, 101. 1.

** *Költségvetés.* Indokolás, 51. 1.

kezdve segílyt, hogy az ezen alpból és iskolafentartó hatóságoktól fizetett tanárok ugyanazon díjazásban részesüljenek, mint az állami tanárok. Ezen eredetileg 200.000 koronányi tétel a Barkóczy-rezsim alatt 1,020.000 koronára emelkedett. A nagy nyilvánosság, a képviselőház nem tudja, hogy ezen nagy államsegély, amely jelenleg egy 25 milliónyi tőke 4 százalékos kamatjának felel meg, részleteiben hoeyan oszlik meg felekezetenként, fentartó hatóságok szerint, pedig illendő volna, hogy a miniszter arról tételenként épen olyan módon beszámoljon, mint például beszámol az összes állami iskolák minden egyes állásáról, az igazgatói állástól le egész a szolgálai állásig. (Lásd az 1912-iki költségvetés 77—80. lapjáig.) Ismerve báró Barkóczy állásfoglalását a katolikusok érdekei mellett, közel fekszik az a gondolat, hogy az osztozkodásban elveszti szem elől azt az objektivitást, amelyet ilyen elosztásnál az interkonfesszionális állam követelhet. Az ország megnyugtatóására nyilvánosság elé kell hozni ezen tétel részletezését. Magyarország közönsége a tanulmányi alap kezeléséről és elszámolásáról nem tud semmit. A képviselőház nem bizalmatlankodik a miniszter irányában, amikor ő azt mondja, hogy a tanulmányi alap a rárótt terheket nem bírja el és amikor megszavazza a kért segílyt, de megkívánhatja, hogy beelélásson azon alap elszámolásába, „amely a magyar államkincstárral leszámolási viszonyban áll” (Indokolás, 1911. év, 73. lap). Az 1911. évi Indokolás 64-ik lapján azt mondja a költségvetés, hogy a tanulmányi alap évi deficitje megközelíti a 200.000 koronát és hogy a hiányt ez idő szerint az egészen más célt szolgáló vallásalap fedezi, amely a tanulmányi alpból fentartott intézetek szükségleteihez eddig mintegy 1,950.000 koronával járult hozzá. így tehát még a vallásalap is leszámolási viszonyban áll a tanulmányozási alappal mindaddig, amíg ezen elszámolások nem kerülnek a nyilvánosság elé, ezen adatok nem érthetők, nem ellenőrizhetők. A tanulmányi alap által „fentartott” középiskolák között volt 1906-ban nem teljes gimnázium négy. Ezek közül hétosztályúvá fejlesztetett a Selmecebányái 1907-ben; megnyílt az V. osztály a miskolci gimnáziumban ugyanazon évben és ugyanakkor megalakítottatott ebben az iskolában a Szt. Olvasó- és Skapuláré Társulat; ezek persze időközben már teljes, azaz nyolc osztályúakká lettek; a szakolcai gimnáziumban az V-ik megnyílt 1908-ban, a VII-ik 1911 szeptemberében, úgy hogy most már csak a trsztenai gimnázium maradt a régi királyi katolikus gimnáziumok között algimnáziumnak.

A 29 újabban segílyezett középiskola között szerepel 10, szerzetes rendek és egyházmegyék által fentartott gimnázium.

Segílyt kap a pannonhalmi Szt. Benedek-rend, még pedig:

1. a győri főgimnáziumért, amelynek 1912-iki segílyezése 6000 korona; kezdődött 1909-ben 2000 koronával.

2. a komáromi főgimnáziumért, melynek 1912-iki segílyezése 14.000 K. Első államsegélye 1908-ban szerepel 8000 korona magasságban, azonban burkoltan már szerepelt 1907-ben, amint azt az 1908-iki Indokolás 50. lapján olvashatjuk. 1906/7ig algimnázium. A komáromi kat. főgimnázium és a kőszegi kat. főgimnázium államsegélyei már tavalyi költségvetésünkben is előfordultak, de nem külön rovat

volt, V. osztálya 1907 szeptemberben nyílt meg. Ma már nyolc osztályos főgimnázium.

3. a kőszegi főgimnáziumért, amely 1912-ben 20.000 korona segélyt kap. Algimnázium volt; főgimnáziummá fejlesztetett 1905 szeptemberében Mázy Engelbert igazgatósága idejében.

A nem különben gazdag jászóvári premontrei kanonokrend kap államsegélyt három főgimnázium fentartásáért; ezek

4. a kassai főgimnázium, amelynek segélyezése 1912-ben 18.800 korona; kezdődött a segélyezés 1908-ban 12.800 koronával.

5. a nagyváradi főgimnázium, amelynek 1912-iki segélyezése szintén 18.800 korona, első államsegélyül kapott szintén 1908-ban 12.800 koronát.

6. a rozsnyói főgimnázium, amelynek 1912-iki segélye 13.400 korona; első államsegély 1908-ban 7400 korona.

A csornai premontrei kanonokrend kap államsegélyt:

7. a szombathelyi főgimnáziumért; az 1912-iki segély 10.000 korona; 1908-iki első államsegély 4000 korona.

Ezeket kívül kap újabban államsegélyt:

8. a kalocsai érseki katolikus főgimnázium, amely 1912-ben kapta az első államsegélyt: 2000 koronát.

9. a nagyszombati érseki főgimnázium, amely 1912-ben kap 4000 koronát, 1911-ben kapott első államsegélyül 2000 koronát.

10. a szilágyosmlyói püspöki főgimnázium, amely 1912-ben kap 4000 koronát, kezdődött a segély 1911-ben 4000 koronával. Algimnázium volt; 1910 szeptember havában nyílt meg az V. osztály, amelynek 24 tanulója között volt 6 rk., 10 gk. tanuló.

Végül kap államsegélyt két református gimnázium:

11. a kunszentmiklósi református algimnázium, amely 1912-ben kap 11.000 koronát; az első államsegélyt kapta 1907-ben (7000 koronát), illetve már — mint az 1907 évi Indokolás 39. lapján olvassuk — 1906-ban.

12. A sárospataki ref. főgimnázium, amely 1912-ben kap 4000 koronát; segélye kezdődött 2000 koronával 1911-ben.

Ezen segélyezéshez sok szó fér. A Középiszkolai törvény 47. §-a azt mondja, hogy: „Valamely vallásfelekezet, törvényhatóság stb. által fentartott középiskolát, ... melyet az illetők nem bírnak saját erejükből a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani, a vallás- és közoktatásügyi miniszter segélyezheti.” Már most legalább is egy kis kételkedéssel kell fogadnunk a ténylegesen nyújtott államsegélyben kifejezett ama beismerést, hogy például a pannonhalmi Szent Benedek-rend, a jászóvári premontrei kanonok-rend, vagy a kalocsai érsek abban a helyzetben volnának, hogy nem tudnák saját erejükből gimnáziumukat fentartani. Barkóczy bárót azonban ezen segély kiosztásában nem is az a gondolat vezette, hogy vajon ezen iskola-fentartók rászorulnak-e az államsegélyre, hanem az az okoskodás, hogy ezen katolikus iskolák is kaphatnak segélyt, ha a református alatt, hanem csak abban az általány összegben, amely most a 93. rovat alatt található.

Evangélikus iskolák már régóta kapják az államsegélyt. Egy alkalommal egy újságíró intervjúján ki is fejezte azt a meggyőződését, hogy a katolikus iskolák a többi nem katolikus iskolákkal szemben hátrányban vannak és hogy ő néki a régebb idők ezen mulasztását jóvá kell tennie. Tudjuk, hogy amikor az első evangélikus és református iskolák igénybe vették az államsegélyt, erre őket anyagi szorultságuk kényszerítette és tudjuk, hogy ezen iskolák fenntartói cserébe ellenértéket adtak az államnak: átengedték egyes állásokra a tanárok kinevezési jogát és sok egyébét régi autonómiájukból; hogy a benedekrendiek, kalocsai érsek stb. mit adtak cserébe az államsegélyért, azt nem tudjuk, mert e szerződések nincsenek közzétéve. De az első helyen említett királyi katolikus gimnáziumokért — annyi bizonyos — nem adott a tanulmányi-alap cserébe semmit, nem is adhatott semmit, mert ott a tanárok kinevezési joga akkor is, most is, a minisztert illette s majd csak akkor fog ez a kérdés aktualitást nyerni, ha ezek az iskolák a katolikus autonómia megteremtésével megszűnnének a miniszter vezetése alatt lenni.

A 29 újabban segélyezett középiskolák között szerepel hat új katolikus jellegű gimnázium; ezek a budapesti I. kerületi, a II. kerületi (Oszlop-utcai), a jászapáti, a mezőkövesdi, a pécsi (alapítványi) és a gödöllői katolikus gimnáziumok.

1. A budapesti I. kerületi katolikus főgimnázium csak 1912 szeptemberben fog megnyílni, az 1912-iki költségvetésben szerepel első ízben 2000 korona segéllyel. Ez az a még meg nem lévő gimnázium, amelynek építésére a költségvetés, mint lejjebb a rendkívüli kiadásokban látni fogjuk, már 300.000 koronát vett fel, holott más, állami főgimnáziumok alkalmatlan helyeken kénytelenek szorongni. Tudjuk, hogy Hock János meginterpellálta a minisztert a X. kerületi (kőbányai) főgimnázium alkalmatlan elhelyezése ügyében.

2. A budapesti II. kerületi (Oszlop-utcai) katolikus főgimnázium 1912-ben 6000 korona segélyt kap; az első államsegélyt kapta 1909-ben (2000 koronát).

3. A jászapáti katolikus főgimnázium, amely az 1912-iki költségvetésben szerepel első ízben 2000 korona segéllyel. Ez a gimnázium egyike azon legújabb alkotásoknak, amelyről az 1912-iki indoklás (71. 1.) azt mondja, hogy arról a fentartó-alapnak kellene a község támogatásával gondoskodnia; minthogy azonban sem a tanulmányi-alap, sem a község nincs abban a helyzetben, hogy saját erejéből létesítse, az állam ad a község által felajánlott 150.000 koronához 550.000 koronát. Egyáltalában be nem látható, hogy miért hívják ezt a gimnáziumot katolikusnak. A költségvetésből azt lehet kiolvasni, hogy az intézet építése 700.000 koronába fog kerülni, ebből ad az állam 550.000 koronát, a község 150.000 koronát és a tanulmányi-alap magáénak vindikálja a gimnáziumot. A miniszter be fogja látni, hogy ebben az esetben határozottan tévesen informálta őt az ügyosztály referense, ha azt állította, hogy ezen gimnázium fenntartója a tanulmányi-alap.

4. a mezőkövesdi katolikus főgimnáziumról ugyanez mondható, csak hogy ez egy évvel előbb alapított; tehát 1912-iki

segélye már 4000 korona. Építésére ez is 550.000 k-át kap az államtól, mint a jászapáti gimnázium.

Amikor báró Barkóczy ezen két gimnáziumot kreálta, teljesen elvesztette már a talajt lába alól; hatalmának tudatában azt érezhette, hogy ő most már mindent tehet és ugyanaz a benyomásunk, amikor végignézzük a 1911 és 1912-ki költségvetés rendkívüli kiadásait, amelyekről alantabb részletesen beszámolunk.

5. A pécsi kat. (alapítványi) főgimnázium 1912-ben szerepel először 2000 korona segéllyel. Ezt a gimnáziumot a pécsi püsköki egyházközség most létesíti az ottani Pius-alap terhére; a költségvetés szerint a gimnázium 700.000 koronába fog kerülni s ebből 350.000 koronát ad az állam. E helyütt nem teszünk említést az internátusokról s azért csak mellesleg említjük, hogy a főgimnáziummal kapcsolatos kat. internátus ezenkívül 200.000 koronát kap. Itt meg kell említenem a pécsi cisztercita rendi főgimnáziumot, amely a költségvetés szerint nem kap államsegélyt, pedig az 1908-iki költségvetésben 8000 korona segély van számára beállítva (lásd 1908-iki költségvetés 79. 1. és Indokolás 50. 1.); ez a főgimnázium a következő évi költségvetésekben többé nem szerepel

6. A gödöllői kat. gimnázium 1912-ben szerepel először 2000 koronával. Ez a gimnázium 1911 szeptemberében megnyílt és a minoriták vezetése alatt áll.

*

A rendkívüli kiadások 1906-tól 1912-ig

1. Az állami középiskoláknál:

az 1912-iki rendkívüli kiadás	1,752.000 K
az 1906-iki	<u>1,452.000 „</u>
Többlet	300.000 K

2. A felekezeti, községi és törvényhatósági középiskoláknál:

1912	932.585 K
1906	<u>410.110 „</u>
Többlet	522.475 K

Ha így állítjuk egymás mellé ezeket a tételeket (s így szerepelnek azok az állami költségvetésekben), akkor azok értékét nem ismerhetjük fel, mert az állami középiskoláknál szereplő összegek tőkét, a felekezeti iskoláknál szereplő tételek egy évi törlesztést jelentenek. Hogy konkrét esettel illusztráljam ezt, veszek egy példát az 1909. évi költségvetésből. Az Indokolás 44-ik lapján:

2. rovat alatt. A fiumei áll. főgimnázium részére emelendő épület költségeire 500.000 K-ból 3-ik részlet* 100.000 K. Ez a tétel 100.000 korona magasságban van a költségvetésben belevéve. De már pl. a miskolci kir. kat. főgimnázium részére Érdekes, hogy ezen tétel indokolásában ez olvasható: „Az építkezés az 1909. év folyamán befejezést nyer.” Még ma, 1912 februárjában sem kezdték meg az építkezést.

De már például a mikolci kir. kat. főgimnázium részére

emelendő épület költségeire megszavazott 500.000 K-ból a második részlet (Indokolás 52. lap), 200.000 korona nem szerepel a költségvetésben, mint 200.000 koronás tétel, hanem csak a megszavazott összegnek 1909-re eső törlesztése.

Ha tehát világosan látni akarjuk, hogy mennyit kaptak az állami középiskolák építkezésre 1906-tól 1912-ig, és mennyit a községi és felekezeti középiskolák, akkor nekünk az évenkénti költségvetésekből össze kell állítanunk a megszavazott tőkéket, mert ránk nézve mellékes, hogy az ügyosztály a megszavazott pénzeket hogyan állítja be a költségvetésbe.

Az alábbi táblázat megmutatja, hogy mely állami középiskolákra vétetett fel építési költség:

	1906	1907	1908	1909	1911	1912
VI. ker. főgimn.	670.000					
VII. k. (külső) főgimn.	770.000					
V. ker. főreál ...	125.000					
Zsolna ...	300.000					
Szentes ...	140.000					
Fogaras ...	280.000					
Sümeg ...	22.000					
Fiume ...		500.000			300.000	
Losonc ...		51.000				
Székelyudvarhely ...			3.000			
X. k. (tisztv.) főgimn.			700.000			
Nagybánya ...			120.000			
Karánsebes ...				100.000		
Torda ...				200.000		
Pécsi főreál... ..					700.000	
Brassói főreál ...					180.000	
**Munkács (internát.)					250.000	100.000
Ujpest ...						663.000
Zombor ...						60.000
Kecskemét ...						700.000
Gyergyószentmiklós						300.000
Összesen ...	2,307.000	551.000	823.000	300.000	1,430.000	1,823.000

Ezen itt adott összeállítás és a költségvetésekben adott összeállítás között van némi eltérés. Míg a költségvetésekben egy megszavazott építési költségnek csak az illető évre eső részlete van felvéve, addig az itt nyújtott összeállításban a megszavazottösszeg egész nagyságában szerepel azon évben, amelyben első ízben beállított a költségvetésbe, mert nem az a lényeges, hogy egy összeg milyen részletekben folyósítatik

hanem az, hogy egy bizonyos épületre előirányzott összeg mennyi, és hogy mikor, mely évben vétetett fel a költségvetésbe, illetve szavaztatott meg.

Így az 1906-iki költségvetés csak 1,452.000 korona beruházási költséget tüntet fel, míg a mi táblázatunk már az 1906-os összeállításba belevette azokat a 2-ik és 3-ik részleteket, amelyek a költségvetésben 1907-ben vagy 1908-ban, vagy később szerepelnek. Hiszen azt akarjuk kimutatni, hogy az 1906—12-iki időszakban mennyit szánt az V. ügyosztály főnöke saját iniciatívájából állami, illetve felekezeti intézeteknek s ő az 1906-iki tételeket és azok folyományait már készen átvette.

Ezen táblázathoz még van egy pár megjegyzésünk. A fiumei gimnázium azért szerepel kétszer, mert első ízben csak 500.000 korona irányoztatott elő, csak 1911-ben irányoztatott elő a magasabb: 800.000 korona összeg. Az 1909-ik évi költségvetés a karánsebesi és a tordai gimnáziumok számára, egyenként 500.000 koronát irányoz elő (Indokolás 45. lap), a mi kimutatásunk mégis csak 300.000 koronát tüntet fel, mert a többi 700.000 korona a város, a vagyonszükség és vármegye járuléka, amely a bevételben és a kiadásban is szerepel, tehát tulajdonképpen nem az állam kiadása. Ugyanez érvényes az újpesti és a gyergyószentmiklósi gimnáziumok tételéről. Hiszen mi itt összehasonlítást végzünk. Ha az alább következő fejtegetésekben, ahol a felekezeti iskolákra költött állami pénzt állítjuk össze, nem szerepel az iskolafentartók járuléka, nem méltányos, hogy itt az állami középiskoláknál szerepeltessük kiadásokként azon összegeket, amelyekkel hozzájárulnak egyes városok, megyék vagy vagyonszükségek. Tehát Barkóczy báró érdeme, hogy a mi sorozatunkban Fiumétól Gyergyószentmiklósig szereplő városok új épületekhez, illetve az azokhoz szükséges pénzüsszeghez jutottak. Most térjünk át a községi és felekezeti iskolákhoz.

Hogy mit juttatott Barkóczy az elmúlt hat év alatt a felekezeti iskoláknak, csak úgy érthető meg, ha nem elégszünk meg a fent jelzett két összeg — a törlesztések összegeinek — összehasonlításával, hanem a költségvetések nyomán összeállítjuk azokat a teljes összegeket, amelyeket a költségvetések az egyes intézetek építésére előirányoznak.

1906

Községi	K	Katolikus	K	Reform.ev.	K	Összes.
Petrozsény	26.000	Csiksomlyó	230.000	Bonyhád	90.000	
		Lőcse	320.000	Mármaros	50.000	
		Sátoraljaújh.	150.000	Rimaszomb.	40.000	
Összeg	26.000	Összeg	700.000	Összeg	180.000	906.000

1907

Községi	K	Katolikus	K	Reform. ev.	K	Összes.
Petrozsény Zenta	25.000 123.000	Komárom Nagykanizsa Pozsony Selmecbánya	50.000 200.000 100.000 24.000	Székelyudv.	220.000	
Összeg	148.000	Összeg	374.000	Összeg	220.000	742.000

1908

Községi	K	Katolikus	K	Reform. ev.	K	Összes.
Nagybecsk.	20.000	Sátoraljaújh. Kőszeg Kézdivásárh. Székelyudv. Érsekújvár Miskolc *Újvidék	40.000 50.000 30.000 300.000 200.000 100.000 750.000	Mezőtúr Hajdubösz. Felsőlövő Karcag Nyíregyháza Selmecbánya	100.000 40.000 200.000 10.000 15.000 210.000	
Összeg	20.000	Összeg	1,470.000	Összeg ...	575.000	2,065.000

1909

Községi	K	Katolikus	K	Reform. ev.	K	Összes.
Zenta	72.000	Sátoraljaújh. Miskolc Bpest II. ker. Gyula *Beszterceb. Szatmár Kőszeg	25,000 200.000 300.000 15.000 100.000 100.000 60.000	Bonyhád Székelyker. Mezőtúr Eperjes M.-Vásárh. Hajdúnánás Hm.-Vásárh. Sopron Székelyudv. H.-BöszÖrm. Medgyes Brassó	136.000 240.000 60.000 300.000 100.000 40.000 10.000 50.000 113.000 40.000 110.000 400.000	
Összeg	72.000	Összeg ...	800.000	Összeg ...	1,599.000	2,471.000

1911

Községi	K	Katolikus	K	Reform, ev.	K	Összes.
		Újvidék	200.000	Debrecen	300.000	
		Székelyudv.	50.000	Felsőlövő	110.000	
		*Kalocsa	350.000	Sepsisztgy.	300.000	
		Érsekújvár	100.000	Mármaros	140.000	
		*Kézdivás.	30.000	Békés	40.000	
		**Brassó	80.000	Karcag	15.000	
		Pozsony	150.000	Kecskemét	90.000	
		*Beszterceb.	750.000	Eperjes	100.000	
		*Szatm.-ném.	740.000	Nyíregyháza	21.000	
		*Miskolc	610.000	Szászrégen	100.000	
		*Lőcse	620.000	Beszterce	192.000	
		Tata	300.000	Marosvásárh.	108.000	
		Mármaros	350.000	**Mármaros	100.000	
		Csiksomlyó	150.000	*Csurgó	200.000	
		Kőszeg	50.000			
		Szilágysom.	350.000			
		**Gyulaf.-vár	23.500			
		**M.-Vásárh.	50.000			
		**Mármaros	36.000			
		**Székelyudv.	100.000			
		**Eperjes	50.000			
		Rozsnyó	100.000			
		Szokolcza	400.000			
		Nagyszomb.	350.000			
		Trsztena	100.000			
		Bpest II.	60.000			
		Összeg	6,149.500	Összeg	1,816.000	17,965.500

Az 1912-iki kimutatást 1. a következő oldalon.

Az itt felsorolt tételek az Indokolások megfelelő lapjain találhatóak. Itt is úgy jártunk el, mint az állami iskolákra költött összegek kimutatásánál, úgy t. i., hogy azon évben állítottuk be az egész államsegélyt (nem pedig csak az arra az évre eső részletet), amelyben az államsegély első ízben beállítatott, mert ha egy ilyen államsegély egyszer a költségvetésbe beállítva megszavaztatik, akkor a többi évi résztelek kiutalványozása ezen első megszavazásra való hivatkozással egyszerűen indokolás nélkül beállítatik. Vagy — ha esetleg alkalmatlan — be sem állítatik. Erre klasszikus példát nyújt az 1911-iki költségvetés indokolása, amelynek 72. és 73. lapján beállít a költség-

1912

Községi	K	Katolikus	K	Reform, ev.	K	összes.
		Kolozsvár	34.000	Sz.-ker.-túr (unit.)	118.700	
		**Brassó	20.000	Eperjes	34.000	
		**Nagykároly	65.000	**Kisújszállás	150.000	
		**Gyulaf.-vár	50.000	**Mezőtúr	200.000	
		Bpest I. ker.	300.000	Késmárk	100.000	
		**Ppzsanyi ...	500.000	H.-Böszörm.	20.000	
		**Csiks. (szereda)	250.000	Kecskemét	100.000	
		**Győr	200.000	*Zilah	250.000	
		Magyaróvár	350.000	*Pápa	200.000	
		Pécsi alapítv.	350.000	Szászváros	100.000	
		Selmecebánya	626.000	K.-Szt.-Mikl.	250.000	
		Trencsén	500.000	Medgyes	83.000	
		Jászapáti	550.000	Nagyszeben	400.000	
		Sopron	300.000	Segesvár	350.000	
		**Bp. Aloysianum	100.000	**Debrecen	300.000	
		*Eperjes	400.000	**Eperjes	200.000	
		**Sz.-Somlyó	100.000	Budapest	150.000	
		**Kézdivás.	20.000			
		Mezőkövesd	550.000			
		**Keszthely	120.000			
		**Debrecen	100.000			
		**Pécs	200.000			
		Mármaros	200.000			
		**Budapest II.	100.000			
		**Sopron	120.000			
		Összeg	6,305.000	Összeg	3,005.700	9,310.700

vetés Besztercebánya, Szatmárnémeti, Miskolc és Lőcse számára 850.000-+840.000+910.000+4.940.000 koronát és, miután ezen iskolák számára tervez 1911-re száz-százezer koronát, bejelenti, hogy a további költségvetésekben már ezeket az évi részleteket nem fogja többé feltüntetni hiszen az építési költség már meg van szavazva és majd a deficittel küzdő tanulmányi alap előlegezi (!!) az államnak azt az összeget, amelyet az állam a tanulmányi alapnak segélyként ad (!!!). Ennek magyarázatán mondva az értelme ez: Én királyi katolikus gimnáziumokat építetek Besztercebányán, Lőcsén stb. állam-pénzen. Ha ti ezt megszavazátok, ezentúl évenként kiutalványoztatok 100—100 ezer koronát, de erről már a költségvetésben említés nem lesz, nehogy 8-9 évig folyton ott szerepeljen a költségvetésben a besztercebányai

stb. gimnázium és még valaki ezt szóba hozza. Ha itt-ott eltértem az egész államsegélynek azon évben való beállításától, amelyben a segély a költségvetésben először szerepel, akkor ennek okát magában a költségvetésben kell keresnünk, amely egy első részlet beállításánál még nem jelzi, gyakran nem is jelezhetette, hogy ezen első részlet egy később megállapított nagyobb államsegélynek első részlete.

A táblázatból látható, hogy a felekezeti iskoláknak adott segély fokozatosan, mondhatjuk lavinaszerűen nő, míg az állami középiskolákra szánt összegek eleinte nagyon hátrább mennek és csak 1911-től kezdve emelkednek, amikor a felekezeti középiskolákra előirányzott összegek már rohamosan felmennek.

	Felekezeti középiskolákra	Állami középiskolákra
1906	906.000	2,307.000
1907	742.000	551.000
1908	2,065.000	823.000
1909	2,471.000	300.000
1911	7,965.500	1,430.000
1912	9,310.700	1,823.000

1908-ig az volt az úzus, hogy a segélyezésre szánt összegek egészükben vétettek fel a költségvetésbe. Aki bepillantott a régebbi költségvetések megfelelő helyeire, első pillantásra láthatta, hogy x iskolának ennyi meg ennyi államsegélyt juttat az állam. Az 1908-iki költségvetésben a miskolci királyi katolikus főgimnázium 100.000 koronája az első eset, hogy egy nagyobb segély darabokban, eleinte 100.000, majd 200.000 korona magasságban szerepel. A rákövetkező években ez az eljárás mind elterjedettebbé lesz. Egy nagyobb tétel ilyenfajta elaprózása persze nagyon alkalmas arra, hogy feltűnés nélkül lehessen nagyobb összeget belevinni, és másodszor, hogy több intézetet lehessen ily látszólagos kis tételekkel beállítani. Nagyon helyesen mondhatta báró Barkóczy — ha ugyan mondta, amint ezt egy esti lap Barkóczy zombori útja után közölte február első napjaiban — hogy az V. osztályban nem történt nagy változás az ő eltávoztása után, mert hiszen Barkóczy ezen beállított tételekkel évtizedekre lekötötte az államot előre; az V. ügyosztály évtizedekig fogja sínyleni az utolsó években kötött szerződéseket.

Táblázatunkban fel fog tűnni az egy- és két csillaggal ellátott tételek felszaporodása 1911-ben és még jobban 1912-ben. Az egy csillaggal ellátott tételek főgimnáziumokat és velük kapcsolatos internátusokat jelentenek, a két csillaggal ellátott tételek csak internátusokat.* A Barkóczy-éra első internátusa az 1908-iki újvidéki, a második a beszercebányai 1909-ben. 1911-től kezdve mind sűrűbben és mindig

* Az internátusok segélyezéséről a középiskolai törvényben nincs szó.

nagyobb összegekkel szerepelnek az internátusok. 1912-ben már 500.000 korona (!!) van előirányozva egy nagyobb szabású internátusra Pozsonyban. Itt volt az ideje, hogy Barkóczy az ügyosztály éléről eltávolíttassék. Beláthatatlan, hogy mit tett volna még ő, ha az ügyosztály élén tovább marad. Sajnálunk kell, hogy azok a rengeteg pénzek, amelyeket báró Barkóczynak sikerült kiereszokolni, ilyen egyoldalú célt, nem az ország kultúráját, hanem felekezetek megerősödését célozzák. De értjük azt a nagy elkeseredést, amelyet a miniszter intézkedése bizonyos katolikus táborban okozott. Sőt nem csodálkoznánk, ha a református és evangélikus köröket is szomorúsággal látnók eltelve Barkóczy távozása felett, aki akarva akaratlan nem kis szolgálatot tett főcéljának biztosítására ezen tábornak is.